

6-тарау.

Қаржылық болжау және жоспарлау

Қаржылық болжау басқару функциясы ретінде

Қаржылық болжау қаржылық механизм жүйесін сипаттайды, экономикалық және әлеуметтік жоспарлауға құрамдас бөлік ретінде енеді, мемлекет пен шаруашылық субъектілерінің қаржылық қызметінің ажырамас бөлігі болып табылады.

Нарықтық экономика жағдайында болжау жоспарлаудың ғылыми-сараптамалық сатысы, жоспарлы шешімдерді қабылдау үшін негіз болады. Оның басты функцияларына келесілер жатады.

- әлеуметтік, экономикалық, ғылыми-техникалық процестер мен тенденцияларды, нақты жағдайларда құбылыстардың объективті себепті-салдарлы байланыстарын ғылыми тұрғыдан талдау, жағдайды бағалау, экономикалық және әлеуметтік даму мәселелерін анықтау;
- осы тенденциялардың болашақтағы әрекетін бағалау және шешімін табуы қажет ететін жаңа мәселелерді болжау (алдын ала білу);
- дамудың нұсқаларын талдау негізінде болашаққа дамудың ұтымды бағыттарын анықтау.

Болжау мүмкіндіктерді қарастырады, нақты мақсаттар мен тапсырмаларды қояды, жоспарда шешілуі тиіс мәселелерді анықтайды, қаржының болашақта даму факторына әсер ету нұсқаларын ұсынады.

Қаржылық болжау – алдын ала, нұсқалы сипаты болатын дамудың болашағын зерттеу; экономикалық тұрғыдан дұрыс шешімді іздеу; мақсаттарды қою, стратегия элементі, әртүрлі фак-

торлар әсерінен даму нұсқаларын талдау және оларды негіздеу. Қаржы әлеуметтік-экономикалық дамудың кезекті жоспарына қатысты жасалынады.

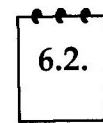
Болжау жоспарлаудың алдында болады және оған ресурстар бөлінбейді, өйткені ол ұзақ кезеңмен, мемлекет пен шаруашылық субъектілерінің стратегияларымен байланысты.

Кәсіпорын, ұйым (фирма) деңгейінде болжау және жоспарлау объектісі болып сұраныс, өнім өндірісі (қызмет көрсету), сағу көлемі, материалдық және еңбек ресурстарына қажеттілік, баға, кәсіпорын кірістері, оның техникалық дамуы мен басқалай көрсеткіштер табылады.

Кәсіпорынның болашақтағы дамуын болжау жоспарды дайындаудағы ең маңызды және күрделі кезең, өйткені нарықтың, шығындардың, бағалардың, пайданың болашақтағы өзгеруінің болжамды есептеулерінің негізінде жоба шеңбері мен қажетті ресурстар анықталады.

Бизнес жоспарды құрастырудың алдында кәсіпорынның қаржылық қызметінің нарықтық талдауы, кәсіпорынның жалпы қабылданған халықаралық стандарттарға сүйене отырып дамуының әртүрлі альтернативаларын техника-экономикалық зерттеулері тұруы керек.

Жүргізілген талдаулар мен зерттеулер негізінде өндіріс пен өнімді өткізу стратегиясы қалыптасады. Шешім қабылдау үшін сенімді және жеткілікті ақпарат болуы қажет. Осыған байланысты болжамның рөлі көтеріледі, тәжірибиеде болжамды есептеулердің дәлдігі мен жобаның нақтылығын көтеру үшін пайдаланылатын болжау әдістері жүйесін кеңейту мен жетілдіру талап етіледі.

Қаржылық жоспарлау: мәні, көрсеткіштері, процесс кезеңдері

Қаржылық жоспар – бұл қабылданған шаруашылық-саяси шешімді іске асыру, нақты субъекті экономикасының дамуының тактикалық әзірленуі.

Қаржылық жоспарлау – мемлекет пен шаруашылық субъектілерінің ақша ресурстары мен оларды пайдалану бағыттары арасында баланса жетуге бағытталған қаржылық қызмет түрі.

Қаржылық жоспарлау қаржы ресурстарын қалыптастыру, бөлу және пайдалану сфераларын, орталықтандырылған және орталықсыздандырылған типтегі белгілі ақшалай қорларды қамтиды. Ол қаржы ресурстарын қалыптастыру көздерін, олардың көлемін анықтауға, салалар, шаруашылық субъектілер, ел аймақтары спектрі бойынша үйлесімділік пен тепе-теңдікке жетуге бағытталған.

Қаржылық жоспарлау қаржы жүйесінің барлық буындарында пайда болатындықтан қаржылық жоспар жүйесі туралы айта аламыз, олар: бюджеттік, бюджеттен тыс, сақтандыру, несие, кәсіпорындардың, мемлекеттің, салалардың, аумақтардың қаржылық жоспарлары және т.б.

Қаржылық жоспарлар қаржы жүйесінің барлық деңгейлерінде және қаржылық қатынастардың барлық субъектілерімен құрастырылады. Ең жоғарғы деңгейде мемлекеттің қаржылық жоспары ретінде мемлекеттік бюджет тұрады.

Қаржылық жоспарлау қаржы жүйесінде қаржы органдарының алдыңғысының тиімділігін анықтайтын бастапқы функция болып табылады.

Мемлекеттік қаржы органдарының тікелей міндеттері болып мемлекеттің кірістері мен шығыстарының нақты көрсеткіштерін, салықтар мен төлемдердің түсуін, зайымдарды алу мен қарыздарды өтеудің көздерін жоспарлауды қамтамасыз ету табылады.

Қаржылық жоспарлау фирма ішіндегі жоспарлаудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ұйымның ішкі ортасы үшін фирма ішіндегі жоспарлаудың мәні төмендегілер арқылы анықталады, олар: жасалынған стратегиялық мақсаттарды нақты қаржылық көрсеткіштер нысанына айналдыру, қаржылық ақпаратты ұйымдастыру үшін стандарттарды белгілейді, фирманың жоспарларының барлық жиынтығын іске асыру үшін қажетті шығындардың қолайлы шегін анықтайды, жалпы фирмалық стратегияны түзету үшін пайдалы ақпаратты береді.

Қаржылық жоспар көрсеткіштерінің құрамы бір жағынан қаражаттардың түсу көздерімен және келесі жағынан шығындар мен шығыстар арқылы анықталады. Онда мемлекеттік бюджетпен, банк және сақтандыру жүйелерімен, бағалы қағаздарды шығару немесе сатып алу бойынша қор биржаларымен қаржылық қатынас сипатын табады.

Қаржылық жоспар пайда, амортизация, несие бойынша түсімдер, қызметтің басқа түрлерінен түсетін түсімдер көрсеткіштерінің есептеулерін қамтиды. Қаржылық жоспар көрсеткіштері жоспарлаудың әрбір кезеңінде шығыстардың көздерін, олардың қатынасын, пайдалану бағыттарын, көздерді бөлу мен олардың шығыстармен тепе-теңдігін анықтайтын жүйені көрсетеді.

Қаржылық жоспарларды жасау сыртқы орта болып табылатын жабдықтаушылармен, тұтынушылармен, несие берушілермен, инвесторлармен қарым қатынас жасаудың негізгі құралы болып есептеледі. Олардың сеніміне ұйым қызметінің тиімділігі тәуелді болады, сондықтан қаржылық жоспар шынымен дәлелденген болуы керек. Кәсіпорынның қаржылық жоспарлар жүйесі келесі элементтерді қамтиды:

- баланс болжамы;
- пайда және залал туралы есеп болжамы;
- қаржылық бюджеттер (ақша қозғалысы) болжамы;
- негізгі қаржылық көрсеткіштер (өтімділік, кірістілік, қаржылық тетік, тұрақтылық) болжамы;
- қаржылық жоспарлаудың нәтижелерін жазбаша баяндау (түсіндірме жазба).

Болуы мүмкін мәмілелердің нәтижелерінің анықсыздығы, әріптестермен нарықтық ахуалдардың екі талайлығына байланысты, қаржылық жоспарлау қаржылық жоспардың тапсырыстар қоржынының және тауарлар мен қызметтердің еркін сатылуына бағыттылығы негізінде жасалатындығына қарамастан болжам ретінде жүргізіледі. Сонымен қатар, экономикалық субъектілерге қоғам қажет ететін тауарлар мен қызметтерді өндіруге түрткі болатын индикативті жоспарлау (кепілдемелік жоспарлау) қолданылады. Ол экономикалық реттегіштерді қолданады.

Қаржылық жоспарлау қай кезде де экономиканың дамуында белсенді рөл атқарады. Бұл қаржылық жоспарларды құрастыру, қарастыру, бекіту және орындауды ұйымдастыру процесі, қаржы ресурстарын басқару және қоғамдық өндіріс процесіне әсер етудің тиімді құралы.

Мемлекеттік қаржылық жоспарлау объектісі болып ақша қоры, оның кіріс және шығыс көлемі саналады. Егер де өз кірістері жетпесе ҰБ ақша эмиссиясы немесе мемлекеттік заемдарды шығаруды жоспарлайды.

Қаржылық жоспарлау орталықтандырылған және орталықсыздандырылған амалдар арасында қарама-қайшылықтар болмағандағы үйлесімділік принциптеріне негізделеді, экономикалық және әлеуметтік жоспарлаумен бірлікте болуы, үздіксіз, дауысты, ашықты, бағынышты, ғылыми, шынайы негізделген, орталықсыздандырылған, заңмен регламенттелген болуы керек.

Қаржылық жоспарлаудың нәтижесі қаржылық жоспар болып табылады. Бұл кәсіпорындар мен ұйымдардың, салалардың, аумақтар мен тұтас мемлекеттің, экономиканың қаржылық ресурстармен қамтамасыздығын көрсететін, ақшалай кірістері мен жинақтарының құралу және қолдану жоспары.

Жоспардың ресурстар түсімі мен қолданылуы бойынша жоспарлау көлемімен ерекшеленетін әр түрі құрастырылады. Бастапқы және жиынтық қаржылық жоспарларды ерекшелейді.

Бастапқысына кәсіпорындардың материалдық өндіріс сферасының ұйымдары мен бірлестіктерінің қаржылық жоспарлары; шығыстары толығымен немесе негізгі бөлігі бюджеттік қаражаттар есебінен қаржыландырылатын мемлекеттік мекемелер мен ұйымдардың сметалары; өндірістік емес сфераның қаржылық жоспарлары, яғни бірінші қарапайым деңгейдің экономикалық субъектілерінің қаржылық жоспарлары жатады. Құрама қаржылық жоспарлар болып жалпы мемлекеттік, салалық, аумақтық концерндердің, трансұлттық корпорациялар мен ұйымдардың, кәсіпорындардың басқа түрлерінің қаржылық жоспарлары табылады.

Жалпы мемлекеттік жоспарлар болып мемлекеттік бюджет пен мемлекеттің төлем балансы саналады.

Аумақтық қаржылық жоспарлар болып аймақтардың – жергілікті бюджеттердің құрама қаржылық балансы саналады.

Қаржылық жоспарлардың әртүрлі түрлері өзара байланысты: салалық жоспарлар бағынышты кәсіпорындар мен ұйымдардың жоспарларын біріктіреді, ал аумақтық жоспарлар жалпы мемлекеттік немесе салалық жоспарлардың бөлігі болып табылады.

Қаржылық жоспарлау болашаққа (10, 15, 20, 25 жыл), орта мерзімді, бес жылдық және жылдық болып бөлінеді. Мемлекеттің қаржы ресурстарын басқару, бюджеттік саясаттың негізгі бағыттарын сипаттау және мемлекеттік шотты жүргізу үшін өзіне республикалық және жергілікті бюджеттердің ақшалай қаражаттар жиынын қамтитын, мемлекеттің шоғырландырылған қаржы балансы әзірленеді. Оперативті (жылдық) қаржылық жоспар болып мемлекеттік кірістің орталықтандырылған бөлігі сипатталатын мемлекеттік бюджет табылады.

Құрама қаржы балансы экономика салаларының қаржылық ресурстарын сипаттайтын қаржылық көрсеткіштер жүйесі арқылы сипатталады, оларды министрліктер мен ведомстволарға нақты байланыстырмай, ірілендірілген көрсеткіштері бойынша құрастырылады.

Ол төмендегілерді қамтиды:

- кіріс бөлігін (пайда, салықтар мен алымдар, төлемдер, бюджеттен тыс қорларға аударымдар, амортизациялық сома, салықтық емес төлемдер, капиталмен операциялардан кірістер, кеденді баждар мен кедендік төлемдер және т.б.);
- шығыс бөлігін (инвеститцияларға, дотацияларға, субвенцияларға, әлеуметтік мәдени мұқтаждықтарға, ғылымға, қорғанысқа, мемлекеттік басқару органдарын ұстауға, сыртқы экономикалық қызметке, құқық қорғау органдарын ұстауға, резервтерді құруға шығындар және т.б.).

Оның тағайындалуы – қаржы ағыны мен бөлінетін қаржы ресурстары туралы мәліметтерді беру.

Салалардың құрама қаржылық жоспары кәсіпорындардың қаржылық жоспарларын қамтиды.

Материалдық өндіріс сферасында қаржылық жоспарлар кірістер мен шығыстар балансы деп аталады. Кірістер мен шығыстар балансының классикалық нысаны төрт бөлімді қамтиды:

- кірістер мен қаражаттардың түсуі;
- шығыстар мен қаражаттардың бөліп шығарылуы;
- бюджетке төлемдер;
- бюджеттен (ассигнациялау) қаржы бөлулер.

Қаржылық жоспар нысаны – бұл жоспарланатын кезеңге мақсаттарды, сандық материалдарды, әртүрлі ұсыныстарды мазмұндау.

Жоспарлау – бұл қаржылық механизм әдісінің элементі және қаржы органдарының басқару функциясы.

Қаржылық жоспарлау объектісі болып шаруашылық субъектілері мен мемлекеттің қаржылық қызметі табылады.

Олардың қызметінің қортындысы – әртүрлі деңгейдегі қаржылық жоспарлар (жекелеген мекемелердің сметалары және кірістері мен шығыстарының балансы, ұйымдардың құрама, шоғырландырылған жоспарлары, мемлекеттің құрама қаржылық жоспары). Жоспардың әрбір келесі, жоғарғы деңгейі, алдыңғы төменде тұрған жоспарды қамтуы керек, яғни тік байланыс бойынша іске асырылады. Көлденең байланыс қаржы және несие жүйелері элементтерімен қатынаста пайда болады (зейнетақы қорларына, мемлекеттік, әлеуметтік сақтандыру қорларына аударымдар, банк несиесі үшін төлем, сақтандыру төлемдері, бюджетке салықтар мен алымдарды төлеу бойынша және т.б.).

Қаржылық жоспарлау қаржы саясатының дәлелі ретіндегі функциясы, мұнда ол толығымен анықталады, оның принциптері, мақсаттары, бағыттары іске асырылады; ақшалай қаражаттар көлемі, олардың көздері анықталады, кірістердің өсу резервтері айқындалады, әртүрлі деңгейдегі көздер арасындағы пропорция белгіленеді, қаржы ресурстарын тиімдірек пайдалану тапсырмалары шешіледі, қаржы ресурстарын қалыптастыру мен бөлуді қамтиды.

Қаржылық жоспарлау өндірістік және қаржылық көрсеткіштер негізінде іске асырылады, әлеуметтік-экономикалық құбылыстардың кең шеңберін қамтиды, мүлтіксіз есептеу тех-

никасы мен экономика-математикалық әдістерді пайдаланады. Оның қорытындысы бойынша қаржы саясаты қойған мақсатқа қол жеткізу керек.

Барлық мемлекеттік бағдарламалар қатаң бағытқа ие. Осыған байланысты қаржылық жоспарларды құру процесінде өндірістік емес шығындарды қысқарту негізінде қаржылық ресурстардың өсуі үшін материалдық, еңбек, қаржылық резервтер анықталады.

Нарықтық экономикадағы қаржылық жоспарлаудың ерекшеліктері болып айырбас сферасының көрсеткіштерін есепке алу табылады, яғни өнім өндірісі мен оны өткізуде қоғамдық қажетті еңбек шығынын тану, ал әкімшілік жоспарлы экономикада бөлу процестеріне тіреу жасалады. Бұл қаржылық жоспарлауда анықтаушы болып ақшаны, бағаны, құн заңын, сұраныс пен ұсынысты қамтитын механизмі бар нарық табылады, өйткені нарықтық процестер нәтиженің анықсыздығының маңызды дәрежесіне ие, болжау әдістерін басым пайдалану керек. Қаржылық болжау қаржылық жоспарлаудан бұрын жасалады.

Қаржылық жоспар үш кезеңде жасалынады:

- алдыңғы жылғы жоспардың орындалуын талдау.
- кірістер мен шығыстардың белгілі түрлерінің есебі.

Кірістер мен шығыстардың жалпы сомасын теңестіру, кірістер мен шығыстардың жекелеген түрлерін түзету немесе бюджет тапшылығын жабуды анықтау.

Қазақстанда бюджеттер мемлекеттік биліктің барлық деңгейінде заң ретінде бекітіледі және орындалуға міндетті. Сонымен қатар әрбір бюджеттік емес қор бойынша қаржылық жоспарлар жасалынады және бекітіледі. Ірі бюджеттен тыс қорлар бойынша да заңдар қабылданылады, олардың қаржылық жоспары мемлекеттік емес бюджеттер деп аталады.

Коммерциялық ұйымдардың қаржылық жоспарлары кірістер мен шығыстар балансы нысанында бөлімдерге бөліп жасалынады.

- кірістер мен басқалай түсімдер (пайда, алынған жанама салықтық құраушылар, амортизация, бағалы қағаздардың күтілетін эмиссиясы және т.б);
- шығыстар мен аударымдар (пайданы пайдалану бағыттары, ресурстарды төлеу бойынша басқалай шығындар);

- несие жүйесімен ара қатынастар (несиелерді өтеу; пайыздарды төлеу; несиені алу);
- бюджет пен бюджеттен тыс қорлармен арақатынасы (салықтарды төлеу, бюджеттен ассигнациялау).

Бұл ұйымдар жоғарғы ұйымнан басқа ешкім бекітпейтін бөлшекті қаржылық жоспар жасайды, сондықтан ол өз жоспарларын ықшамдап жасай алады.

Коммерциялық емес ұйымдар қаржылық жоспарларын бюджеттік қаржыландыру жағдайында шығыстар сметасы нысанында құрастырады, ал егер кірістердің басқа да көздері болатын болса, онда қаржылық жоспарға кірістер мен шығыстар бөлімі қосылады. Сметаға барлық мүмкін және болуы мүмкін шығындардың баптары енгізіледі (материалдар, жалақы, коммуналды қызмет, қондырғылар және т.б.)

Кәсіпорындардың қаржылық жоспары қаржылық көрсеткіштердің өзара байланысын, кірістерді бөлу мен ақшалай қаражаттар қорларын құруды қамтамасыз етеді. Стратегиялық қаржылық жоспар – кәсіпорынның құпияларының бірі.

Қаржы ресурстары мен салымдарды жоспарлау бюджет, банктер, акционерлер алдындағы міндеттемелерді орындауға кепілдік береді және кәсіпкерлік қызметті қаржыландыруды қамтамасыз етеді. Қаржылық жоспарлау кеңінен таралуда, бірақ директивті емес көп жағдайларда индикативті болуда. Қаржылық жоспардың есептеулерінің нақтылығын көтеру және жаңа жыл басына дейін дайындау мерзімін қысқарту, сонымен қатар оның тұрақтылығын нығайту керек. Қаржылық жоспарлаудың дәлдігі өндірістік қызметтің негізгі көрсеткіштерін, нарықтық конъюнктураны, ақша айналысы мен теңге бағамының жағдайын болжаудың сапасына тәуелді болады. Олардың тұрақсыздығы резервтерді қарастыру қажеттілігін туындатады.

Қаржылық жоспарлау процесі бірнеше сатыдан тұрады:

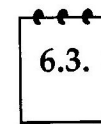
- қаржылық жоспар жобасын құрастыру;
- қаржылық жоспарды қарастыру;
- қаржылық жоспарды бекіту;
- қаржылық жоспардың орындалуын ұйымдастыру және орындалуы туралы есепті жасау.

Қаржылық жоспарлау жоспарды ендірумен және олардың орындалуына бақылау жасаумен аяқталады.

Қаржылық жыл – қаржылық жоспар орындалатын уақыт кесіндісі.

Қаржылық кезең – жобаны жасау басталған кезден оның орындалуы туралы есепті құрастыруға дейінгі сатыларды қамтитын уақыт кесіндісі.

Қаржы ғылымының жіктелуінің қазіргі сатысында қаржылық жоспарлау мен болжау жеке қаржы пәніне бөлінді.

Қаржылық жоспарлау әдістері

Экономиканы болжау және жоспарлау күрделі, көп сатылы және итеративті процесс, оның барысында әртүрлі әлеуметтік-экономикалық және ғылыми-техникалық мәселелердің кең шеңбері шешілуі тиіс. Сол үшін әртүрлі әдістер үйлесімділігін пайдалану қажет. Жоспарлы қызмет теориясы мен жоспарлауды жасаудың әртүрлі әдістерінің маңызды топтамасы жинақталған. Ғалымдардың бағалаулары бойынша болжаудың 150-ден аса әртүрлі әдістері бар; тәжірибеде негізгілері ретінде 15-20 ғана пайдаланылады. Информатика құралдарының дамуы болжау мен жоспарлаудың қолданылатын тәсілдері шеңберін кеңейтуге, оларды жетілдіруге мүмкіндік береді.

Ең көп таралғандары болып экономикалық талдау, коэффициенттік, баланстық, бағдарламалық мақсатты, экономика-математикалық, нормативтік, статистикалық, нольдік база әдісі, жүйелі-түрлендірлемлік, математикалық модельдеу әдістері саналады.

Экономикалық талдау әдісі есеп пен есептілік мәліметтері негізінде қаржы қатынасы субъектілерінің қызметінің әртүрлі жақтарын кешенді, өзара байланысты зерттеуін көрсетеді.

Коэффициенттік әдіс немесе экстраполяция әдісі бірқатар жылдардың есепті мәліметтері негізінде болашаққа өсу қарқынын есепке ала отырып, тренд құруды қарастырады. Оның кемшілігі -

шығыстардың жекелеген түрлері бойынша қаржылық ресурстарға деген өзгермелі қажеттілігін, сонымен қатар кірістердің жекелеген түрлері бойынша резервтерді толығымен есепке алмауында.

Нормативті әдіс қаржылық көрсеткіштерді белгіленген нормалар мен нормативтер негізінде есептеу кезінде қолданылады. Бұл тәсіл дәлірек, бірақ есептеулердің үлкен көлемі мен оларды алу мүмкіндіктерін есепке алмайды. Ол қаржылық жоспарлау негізделген нормалар мен нормативтерден тұратын нормативті базада құралады деп қарастырады. Осы нормалар мен нормативтер көмегімен шаруашылық субъектілерінің мемлекетпен қаржылық қатынастары реттеледі (мысалы, салық ставкалары мен бюджетке, бюджеттен тыс қорларға басқалай төлемдер). Осы аумақтан белгілі салықтар республикалық бюджетке, белгілілері жергілікті бюджетке алынады. Бір оқушыға бір жылға кететін шығындар нормативі, құрылысқа үлесті күрделі салымдар нормативі, әртүрлі типтегі білім беру мекемелеріне қондырғылар алу мен күрделі жөндеуден өткізудің нормативтері және т.б. белгіленеді. Қаржылық нормалар мен нормативтерді пайдалану қаржы қатынастарына тұрақты сипат береді.

Баланстық әдісте шығындар, оларды жабу көздерімен байланыстырылады. Әдіс бюджет тапшылығын жабудың көздерін анықтауды талап етеді. Бұл материалдық, еңбек, құндық үйлесімділіктерді жоспарлы сақтау әдісі.

Жоспарлау тәжірибесінде баланстар жүйесі қолданылады, олар: натуралды (материалдық), құн (ақшай), еңбек, халық шаруашылығы балансы және сала аралық баланс. Әрбір салада және тұтас халық шаруашылығында өндіріс жоспарлары натуралды және ақшалай сипаттағы өнім мен қызметтің нақты түрлерін тұтыну жоспарларымен байланыстырылады. Құндық (ақшалай) баланстар ұдайы өндірістің құндық үйлесімділігін белгілеуге мүмкіндік береді; өндірістік шығындардың орнын толтыру; мемлекет пен халықтың кірістерінде, тұтынушылық сұраныс мөлшері мен тауарлық қорларда дұрыс қатынасты қамтамасыз ету және т.б. Олар өндіріс, бөлу және мемлекеттің, салалардың, аймақтардың, кәсіпорындардың, халықтың кірістері мен шығыстарын пайдалану арасында байланысты іске асыруға мүмкіндік береді.

Бағдарламалы-мақсатты әдіс мемлекеттік деңгейде ғылыми-техникалық бағдарлама базасында қолданылады.

Автоматты әдіс өткен жылдың мәліметтерін толық көлемде инфляция коэффициентіне көбейте отырып пайдалануды қарастырады.

Статистикалық әдіс өткен жылғы шығыстар сомасын осы жылдар санына бөлу арқылы пайдаланады.

Нөлдiк база әдісі өткен жылдың мәліметтерін есепке алмайды, тек жаңа жылдың көрсеткіштерін қолдағы қажеттіліктер мен мүмкіндіктерді есепке ала отырып қалыптастырады.

Бес жылдық жоспарлауда – дәрежесі бірінші жылдан бесінші жылға дейін өседі.

Жоспарлаудың бұндай әдісін жүйелі-түрлендірмелі деп атайды. Ол ұйымның мақсаттары мен тапсырмаларын мазмұндауды, оларға жету үшін қаражаттарды анықтауды қарастырады, бюджет көрсеткіштерін көрсетеді.

Математикалық модельдеу әдісі процесс моделін құру мен оны қаржылық көрсеткіштермен толықтыруға негізделген. Ол болжау мен жоспарлау процесінде зерттелетін экономикалық процесстерді математикалық тәуелділіктер мен қатынастар түрінде ресми сипаттаманы көрсететін, әртүрлі экономика-математикалық модельдерді пайдалануды ұсынады.

Келесі модельдерді ерекшелейді: матрицалық, ұтымды жоспарлау, экономика-статистикалық (трендті, факторлы, эконометрикалық), еліктемелік.

Экономика-математикалық модельдерді іске асыру үшін экономика-математикалық әдістер қолданылады.

Сонымен қатар тарихи аналогтар мен үлгі бойынша болжау әдістері де пайдаланылады. Экстраполяция әдістерінің арасына ең аз квадрат әдісіне негізделген, функцияларды таңдау әдісі кенінен таралған.

Бизнес-жоспар көрсеткіштерін болжауда келесі әдістер жүйесін пайдаланған дұрыс болады: сараптамалық бағалау, факторлы модельдер, оңтайландыру әдістері, нормативті әдіс. Өнімге (қызметке) деген сұранысты, өндіріс шығындарын, баға мен пайданы болжауға ерекше мән берілуі керек. Ішкі және әлемдік нарықты

зерттеу, жүргізу, сұраныс икемділігінің талдауын іске асыру керек. Қазіргі кезде басқарудың техникалық және бағдарламалық құралдарының болуы көп нұсқалы есептеулерді іске асыруға, ұтымды шешімді таңдауға мүмкіндік береді.

Бақылау сұрақтары:

1. Қаржылық болжау мен жоспарлаудың қаржы саясатының қаржы механизмімен байланысы қандай?
2. Қаржылық болжаудың қаржыны басқару процесіндегі орнын анықтаңыз.
3. Болжау процесіне мінездеме беріңіз.
4. Жоспарлау процесінің басқару функциясы ретіндегі ерекшелігін атаңыз.
5. Қаржылық жоспар көрсеткіштерінің құрамы қандай?
6. Кәсіпорындарда қаржылық жоспар құрамы қандай?
7. Қаржылық жоспарлау объектісі не?
8. Қаржылық жоспарлау әдістерін атаңыз және оған сипаттама беріңіз.
9. Қаржылық жоспарлау сатыларын атаңыз.
10. Қаржылық жоспардың заңды нысаны бар ма?